

Керецман А.О.

Кадрове забезпечення спеціалізованої медичної допомоги в Закарпатській області через призму війни

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна

Keretsman A.O.

Personnel provision of specialized medical care in the Zakarpattia region through the lens of war

Uzhhorod National University,
Uzhhorod, Ukraine

angelika.keretsman@uzhnu.edu.ua

Вступ

Указом Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» відповідно до представленої ВООЗ «Стратегії здоров'я 2030» у 2016 р. Україна взяла на себе зобов'язання щодо виконання і досягнення п'яти цілей Стратегії ВООЗ: універсального охоплення послугами охорони здоров'я (ОЗ), громадське здоров'я (ГЗ) – готовність та реагування на надзвичайні ситуації, урядування у сфері ОЗ, залученість людей та громад, забезпечення кадрових ресурсів системи охорони здоров'я (КРОЗ) [1; 2].

За даними експертів, основні завдання в Україні щодо досягнення цілей Стратегії повинні бути орієнтовані на імплантацію універсальної системи медичних послуг (перевагою якої є рівномірний доступ населення всіх регіонів України до якісного медичного забезпечення послугами ОЗ), першочергову профілактичну орієнтованість системи ГЗ (у тому числі і щодо виконання освітніх проєктів, пріоритетного регулювання і фінансування її з державного бюджету), необхідність розроблення нових наукових підходів до системи управління ОЗ в умовах фінансової нестачі, популяризацію свідомого ставлення громадян до свого здоров'я, забезпечення кадрами системи ОЗ на всіх її етапах (зокрема і через необхідність оновлення системи медичної освіти) [3–5].

Із цією метою та з метою удосконалення системи надання медичних послуг і забезпечення якісної медичної допомоги населенню в Україні впроваджено низку реформ медичної галузі, спрямованих на створення спроможної мережі закладів охорони здоров'я шляхом формування госпітальних округів із потужною мережею ефективних ЗОЗ різних рівнів (загальних, кластерних, надкластерних), які повинні забезпечити якісну та ефективну медичну і реабілітаційну допомогу населенню всього госпітального округу [6; 7].

Однак повномасштабна війна рф проти України внесла додаткові «невраховані» корективи до умов

виконання основних завдань Стратегії. Так, із початку війни у лютому 2022 р. на систему охорони здоров'я чиниться критичний тиск з огляду не лише на знищення та руйнування закладів охорони здоров'я (ЗОЗ), а й як на причину вимушеної втрати місць роботи медичних працівників, вимушену їх міграцією, як внутрішню, так і зовнішню, і підвищення попиту населення на ті види медичної допомоги та послуги, які не були пріоритетними до війни (вогнепальні поранення, осколкові травми, захворювання та стани, пов'язані з війною: посттравматичні розлади, депресії тощо).

З огляду на вищесказане, вважаємо за доцільне вивчення кадрового потенціалу медичних працівників на регіональному рівні, зокрема в Закарпатській області, яка є тиловою, віддаленою від зони ведення активних бойових дій, як регіону, що забезпечує надання якісної медичної та реабілітаційної допомоги як населенню області, так і внутрішньо переміщеним особам та військовослужбовцям.

Мета дослідження: установлення та висвітлення проблем кадрового забезпечення спеціалізованої медичної допомоги на регіональному рівні та в Україні внаслідок війни проти російської агресії.

Матеріали та методи дослідження

У ході дослідження нами застосовано методи семантичної оцінки наукових джерел літератури, статистичний метод та метод структурно-логічного аналізу.

Джерелами інформації слугували офіційні документи ВООЗ та нормативно-правові документи України, дані Центру медичної статистики МОЗ України та Закарпатського обласного медичного інформаційно-аналітичного центру (форми 17, 20 та 47).

Результати дослідження та їх обговорення

Згідно з даними Центру медичної статистики МОЗ України, структура лікарських кадрів за

спеціальностями в 2022 р. виглядала так: питома вага лікарів, що надають спеціалізовану медичну допомогу, становить 89,7%, сімейних лікарів – 10,3%. У Закарпатській області структура лікарських кадрів дещо відрізнялася: на частку лікарів загальної практики – сімейних лікарів на 6,1% більше припадає питома вага від загальної кількості всіх лікарів в області (16,4%), натомість на лікарів-спеціалістів – менша на 6,1% частка (83,6%).

З огляду на рекомендовані ВООЗ рівні співвідношення між кількістю лікарів первинного рівня надання медичної допомоги та кількістю лікарів спеціалізованого рівня надання медичних послуг, у межах 1:3 відзначається дисбаланс такого співвідношення як в Україні (1:8,7), так і в Закарпатській області (1:5). Причому подібна тенденція реєструється з 2020 р.

Для характеристики кадрового потенціалу спеціалізованої медичної допомоги лікарів окремих спеціальностей було згруповано нами в окремі групи для представлення результатів: терапевтичного профілю, хірургічного, акушерсько-гінекологічного, педіатричного, онкологічного, стоматологічного та групу «інші спеціалісти».

За звітом Закарпатського обласного медичного інформаційно-аналітичного центру за 2022 р. структура лікарських кадрів у Закарпатській області за окремими спеціальностями виглядала так (табл. 1).

Найбільш чисельними групами лікарів у Закарпатській області в досліджувані роки виявилися терапевтична та хірургічна (591 та 366 лікарів у 2021 р. та 635 і 370 лікарів у 2022 р.), як і в Україні у цілому (26 989 та 24 482 лікарів у 2021 р. та 25 946 і 24 097 у 2022 р.). Акушерсько-гінекологічна та педіатрична групи в Закарпатському регіоні виявилися на середній позиції у рейтингу за кількістю лікарів за ці роки, а найменшими – онкологічна та стоматологічна групи (51 та 153 лікарі у 2021 р. та 54 і 132 лікарі у 2022 р.). В Україні структура кадрового забезпечення лікарями спеціалізованої медичної допомоги дещо відрізняється: онкологічна група також є найменшою за кількістю лікарів у досліджувані роки (1 709 та 1 706 лікарів), натомість другою найменш значимою за кількістю лікарів є акушерсько-гінекологічна група (9 133 лікарі у 2021 р. та 8 557 – у 2022 р.).

Такі відмінності у зміні чисельності лікарів у регіоні та в країні у цілому, на нашу думку, пов'язані із впливом війни проти російської агресії, яка розпочалася у 2022 р. Закарпатська область як тилловий регіон, розміщений найдалше від ведення активних бойових дій, стала сприятливою територією з можливістю продовжувати працювати під час війни та працевлаштування лікарів з інших країн, що могло відобразитися на збільшенні чисельності лікарів у тій чи іншій групі на відміну від тотожних у цілому по Україні.

Таблиця 1

Структура кадрового забезпечення спеціалізованої медичної допомоги за окремими групами спеціальностей (Україна, Закарпатська область, 2021 та 2022 рр.)

Фізичні особи у цілому в закладах по групах	Роки			
	2021		2022	
Регіон	Закарпаття	Україна	Закарпаття	Україна
Чисельність лікарів, усього	3862	143887	3901	137549
Терапевти	591	26989	635	25946
Хірурги	366	24482	370	24097
Акушер-гінекологи	235	9133	225	8557
Педіатри	192	9311	182	8803
Онкологи	51	1709	54	1676
Стоматологи	153	11380	132	10081
Інші вузькі спеціальності	1631	46516	1665	44297

Зменшення чисельності лікарів в окремих групах у регіоні також можна пояснити впливом війни і вимушеною еміграцією лікарів області за кордон, чому сприяє особливе географічне розташування Закарпатської області (одночасне межування з кількома європейськими країнами).

Так, у динаміці за досліджувані 2021 (до початку війни) та 2022 рр. (період повномасштабної війни) відзначено незначне збільшення загального абсолютного числа лікарів, що надають спеціалізовану медичну допомогу в області (на 1,0%), зокрема у терапевтичній групі – на 7,4%, в онкологічній групі – на 5,9%,

незначно в хірургічній групі (+1,1%) та за окремими спеціальностями (+2,1%). Таке збільшення лікарів у регіоні спостерігається на тлі зменшення загальної кількості лікарів в Україні від початку війни проти російського вторгнення (-4,4%), причому в кожній із представлених груп. Так, від початку війни в Україні найбільше зменшилася чисельність стоматологічної групи (-11,4%), акушерсько-гінекологічної (-6,3%) та педіатричної групи (-5,5%) лікарів. Група за окремими лікарськими спеціальностями зменшилася за цей рік на 4,8%, терапевтична група – на 3,9%, хірургічна група – на 1,6%, онкологічна група – на 1,9%.

У Закарпатській області найсуттєвіше зменшилася кількість лікарів стоматологічної групи – на 13,7%, педіатричної (-5,2%), акушерсько-гінекологічної (-6,3%) (рис. 1).

У закладах, що перебувають у сфері управління Міністерства охорони здоров'я України на кінець 2022 р., у Закарпатській області було зареєстровано 4347,55 штатних лікарських посад. Укомплектованість

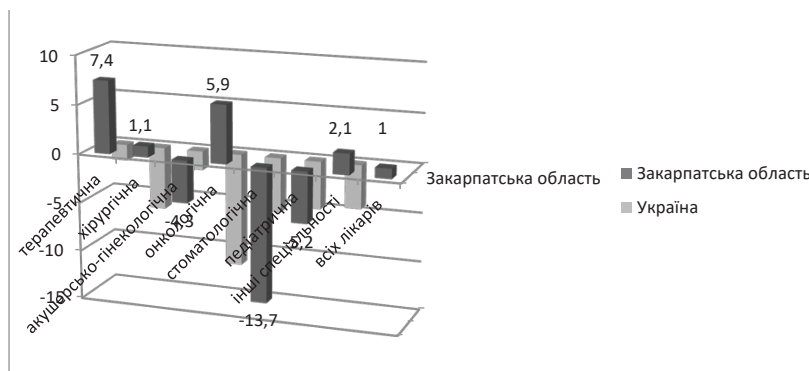

Рис. 1. Динаміка зміни чисельності лікарів у різних профільних групах у Закарпатській області та Україні в 2022 р. (від початку війни) відносно 2021 р.

штатних лікарських посад фізичними особами лікарями у цілому становить 89,7% (у 2021 р. – 90,7%). Розрив між штатними лікарськими посадами і фізичними особами становить 446,6 осіб, коефіцієнт сумісництва наближається до 1 (150,8 лікарських посад не є зайнятими по сумісництву взагалі).

Укомплектованість штатних посад лікарями (фізичними особами) з урахуванням сумісництва в ЗОЗ Закарпатської області становить 86,3% (2021 р. – 87,7%). Порівняно з минулим роком кількість фізичних осіб-лікарів по-різному вплинула на укомплектованість окремих ЗОЗ нашого регіону. Так, в окремих типах закладів укомплектованість фізичними особами становить: в обласній лікарні – 96,6% (+0,5), обласній дитячій лікарні – 68,3% (-4,3), міських лікарнях – 85,1% (+2,3), міських дитячих лікарнях – 80,6% (+0,6), районних лікарнях – 88,7% (-1,8), дільничних лікарнях – 60,6% (+7,3), у сільських лікарських амбулаторіях – 83,5% (-4,1).

На кінець 2022 р. кількість вакантних посад лікарів у Закарпатті у цілому становила 597,35, з яких у закладах охорони здоров'я – 291,6. Зокрема, в обласній лікарні – 10,75, обласній дитячій лікарні – 2, міських лікарнях – 161,35, міських дитячих лікарнях – 8; у тому числі в закладах, які надають медичну допомогу переважно сільському населенню: у районних лікарнях – 49,25 та дільничних лікарнях – 6.

Станом на 01.01.2023 залишалися вакантними 22,25 посади лікаря-терапевта, 11 посад лікарів-педіатрів, 14,85 посад лікарів-хірургів, 13,75 посад лікарів-акушерів-гінекологів, 3,25 посад онкологів, 7,75 посад лікарів-стоматологів.

Загальний рівень забезпеченості населення області лікарями в розрахунку на 10 тис. населення становить 31,42 (2021 р. – 31,1), проте протягом досліджуваних двох років залишається нижчим за середній в Україні на 6,3 %. Поряд із тим, що побутує думка про кращу

забезпеченість населення лікарями тих регіонів, у яких функціонують вищі медичні навчальні заклади, кількість лікарів у закладах охорони здоров'я області (без керівників та їхніх заступників, стоматологів, статистиків і методистів) у 2022 р. в регіоні становила 3 027, або 24,4 на 10 тис. населення (2021 р. – 23,8), що є нижчим за середній показник в Україні у цілому та становить (при тому, що в області функціонує вищий навчальний заклад із медичним факультетом – ДВНЗ «Ужгородський національний університет»). Порівняно з іншими європейськими країнами відставання є ще більш суттєвим. Так, за даними Eurostat, аналогічні показники в різних країнах Європи були в 1,5–2 рази більшими: в Австрії кількість лікарів у закладах охорони здоров'я становить 53,5 на 10 тис. населення, у Литві – 44,8, у Німеччині – 44,7, у Швейцарії – 43,9, в Італії – 40,0, в Естонії – 34,8, у Латвії – 33,4, у Франції – 31,8 (дані за 2020 р.).

Водночас із початком війни в Україні частка осіб пенсійного віку серед лікарів у Закарпатській області суттєво зменшилася і становить 7,8%, або 562,8 лікарів, що втричі менше, ніж до початку війни (26,4% у 2021 р.).

Таким чином, слід зауважити, що війна проти російської агресії вплинула на кадрове забезпечення спеціалізованої медичної допомоги в Закарпатській області. При цьому в майбутньому слід очікувати ситуацію в бік поглиблення кадрових проблем. Через це система планування кадрового потенціалу сфери охорони здоров'я на регіональному рівні, зокрема і в розрізі спеціалізованої медичної допомоги, повинна ґрунтуватися не на «сухих нормативах», а враховувати умови сучасних реалій розвитку медичної галузі та продиктованих війною змін, а також регіональних особливостей Закарпатської області з метою підвищення престижності професії лікаря, вдосконалення системи оплати праці й соціального захисту медичних працівників.

Перспективи подальших досліджень передбачають вивчення та аналіз кадрового забезпечення спеціалізованої медичної допомоги в Закарпатській області в розрізі окремих спеціальностей та з урахуванням міграції населення.

Висновки

1. У Закарпатській області частка лікарів, що надають спеціалізовану медичну допомогу, становить 83,6%, що на 6,1% менше, ніж у цілому по Україні, та не забезпечує рекомендованого ВООЗ співвідношення за кількістю лікарів первинного рівня 1:3 та становить 1:5.

2. Найменшими за кількістю лікарських посад у регіоні є групи лікарів онкологічного та стоматологічного профілів (54 і 132 лікарі у 2022 р.), натомість в Україні – акушерсько-гінекологічної групи (8 557). Із початку війни (2022 р.) відзначено незначне зростання загальної кількості лікарів – вузьких спеціалістів в області (найбільше терапевтичної та онкологічної груп – на 7,4% та 5,9%) і суттєве зменшення стоматологічної, педіатричної та акушерсько-гінекологічної груп (на 13,7%, 5,2% та 6,3% відповідно) на тлі зменшення як загальної кількості лікарів в Україні, так і в кожній із представлених груп.

3. Від початку війни (із 2022 р.) виявлено зменшення показника укомплектованості штатних лікарських посад фізичними особами-лікарями в ЗОЗ регіону (із 90,7% до 89,7%), а дефіцит лікарських кадрів становить 446,6 осіб. Зменшився і показник укомплектованості фізичними особами (86,3%), зокрема в обласній дитячій лікарні – 68,3% (-4,3), районних лікарнях – 88,7%

(-1,8) та в сільських лікарських амбулаторіях – 83,5% (-4,1). На кінець 2022 р. кількість вакантних посад лікарів у Закарпатській області становить 597,35, з яких у закладах охорони здоров'я 291,6, зокрема в міських та районних лікарнях (49,25 та 161,35). Найбільший дефіцит кадрів виявлено серед лікарів-терапевтів (22,25 посади), лікарів-педіатрів (11 посад), лікарів-хірургів (14,85 посад), лікарів-акушерів-гінекологів (13,75 посад) та лікарів-стоматологів (7,75 посад).

4. Забезпеченість населення області лікарями є на 6,3% нижчою, ніж в Україні (31,42 на 10 тис.), при тому, що показник забезпеченості за кількістю лікарів у ЗОЗ області зріс із 23,8 у 2021 р. до 24,4 на 10 тис. населення у 2022 р., однак є нижчим за середній в Україні та у 1,5–2 рази меншим за відповідний у низці країн Європи.

5. Відзначено трикратне зменшення питомої ваги осіб пенсійного віку в структурі кадрового потенціалу області від початку війни – 7,8%, або 562,8 лікарів (26,4% у 2021 р.).

6. Доведено вплив війни на кадрове забезпечення спеціалізованої медичної допомоги в Закарпатській області, що вимагає від осіб, які формують кадрову політику в державі, та від управлінців на регіональному рівні нових підходів до управління охороною здоров'я з метою фахового стратегічного планування кадрової ситуації на місцевому рівні відповідно до реального стану справ із метою реалізації основних напрямів державної кадрової політики у сфері охорони здоров'я, що спрямовані на досягнення якісно нового рівня кадрового забезпечення медичної галузі в умовах її реформування.

Література

1. World Health Organization (WHO) [Інтернет]. Global strategy on human resources for health: workforce 2030. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241511131>
2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
3. Богдан Д, Бойко А, Василькова А, Вежновець Т, Звінчук О, Латипов А та ін. Кадрові ресурси системи охорони здоров'я в Україні. Ситуаційний аналіз. Проєкт USAID «Підтримка реформи охорони здоров'я». Київ; 2019; 133 с.
4. Надутий КО, Лехан ВМ, Найда ІВ. Обґрунтування концепції безперервного вдосконалення національної системи охорони здоров'я України. Український медичний часопис. 2019; 1(129): 1–3.
5. World Health Organization (WHO) [Інтернет]. Can people afford to pay for health care? New evidence on financial protection in Ukraine 2023. <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289060165>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги : Закон України від 01.07.2022 № 2347-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2347-20#Text>
7. Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2023 № 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2023-п#Text>

References

1. World Health Organization (WHO) [Internet]. Global strategy on human resources for health: workforce 2030. Dostupno na: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241511131>
2. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 r. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
3. Bohdan D, Boiko A, Vasyilkova A, Vezhnovets T, Zvinchuk O, Latypov A in. Kadrovi resursy systemy okhorony zdorovia v Ukraini. Sytuatsiyniy analiz. Proekt USAID «Pidtrymka reformy okhorony zdorovia». Kyiv; 2019; 133 s.
4. Nadutyi KO, Lekhan VM, Naida IV. Obgruntuvannia kontseptsii bezperernoho vdoskonalennia natsionalnoi systemy okhorony zdorovia Ukrainy. Ukrainykyi medychnyi chasopys. 2019; 1(129): 1–3.
5. World Health Organization (WHO) [Internet]. Can people afford to pay for health care? New evidence on financial protection in Ukraine 2023. Dostupno na: <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289060165>

6. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia nadannia medychnoi dopomohy: Zakon Ukrainy vid 01.07.2022 r. № 2347-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2347-20#Text>

7. Deiaki pytannia orhanizatsii spromozhnoi merezhi zakladiv okhorony zdorovia: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 28.02.2023 r. № 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2023-p#Text>.

Мета: установлення та висвітлення проблем кадрового забезпечення спеціалізованої медичної допомоги на регіональному рівні та в Україні внаслідок війни проти російської агресії.

Матеріали та методи: семантичний метод, статистичний та метод структурно-логічного аналізу. Джерела інформації – офіційні документи ВООЗ та нормативно-правові документи України, дані Центру медичної статистики МОЗ України та Закарпатського обласного медичного інформаційно-аналітичного центру.

Результати. Частка лікарів-спеціалістів становить 83,6%, лікарські посади в окремих групах коливаються від 54 до 591. Відзначається зростання загального числа лікарів від 7,4% до 1,1% на тлі їх зменшення в Україні (для стоматологічної групи – -13,7%). Показник укомплектованості – 90,7%, дефіцит лікарських кадрів – 446,6 осіб, у ЗОЗ області – 86,3%, зокрема в обласній дитячій лікарні – 68,3% (-4,3), районних лікарнях – 88,7% (-1,8) та в сільських лікарських амбулаторіях – 83,5% (-4,1). Вакантні посади – 597,35 (291,6 у ЗОЗ), зокрема в міських та районних лікарнях (49,25 та 161,35), серед лікарів-терапевтів (22,25 посади), лікарів-педіатрів (11 посад), лікарів-хірургів (14,85 посад), лікарів-акушерів-гінекологів (13,75 посад) та лікарів-стоматологів (7,75 посад). Показник забезпеченості становить 31,42 на 10 тис. населення, за кількістю лікарів у ЗОЗ – 24,4. Частка осіб пенсійного віку в області становила 562,8 лікарів, або 7,8%.

Висновки. Вплив війни на кадрове забезпечення спеціалізованої медичної допомоги в Закарпатській області є незаперечним та вимагає нових управлінських підходів до охорони здоров'я з урахуванням стану впровадження реформ, особливостей кожного регіону та впливу війни.

Ключові слова: кадри, спеціалізована медична допомога, Закарпатська область, війна.

The aim of the study is to highlight the problems of staffing specialized medical care at the regional level in the process of healthcare reform in Ukraine and as a result of the impact of the war.

Materials and methods: semantic method, statistical analysis and structural-logical analysis. Sources of information: official documents of the WHO and regulatory documents of Ukraine, the Center for Medical Statistics of the Ministry of Health of Ukraine and the Zakarpattia Regional Medical Information and Analytical Center.

Results. The proportion of specialist doctors is 83.6%, with medical positions in individual groups ranging from 54 to 591. There is an increase in the overall number of doctors from 7.4% to 1.1% against their decrease in Ukraine (for the dental group -13.7%). The staffing index is 90.7, with a deficit of medical personnel of 446.6 individuals, in district hospitals of the region – 86.3%, particularly in the regional children's hospital – 68.3% (-4.3), district hospitals – 88.7% (-1.8), and rural medical outpatient clinics – 83.5% (-4.1). Vacant positions amount to 597.35 (291.6 in district hospitals), particularly in urban and district hospitals (49.25 and 161.35), among therapists (22.25 positions), pediatricians (11 positions), surgeons (14.85 positions), obstetrician-gynecologists (13.75 positions), and dentists (7.75 positions). The provision index is 31.42 per 10,000, in terms of the number of doctors in district hospitals – 24.4. The proportion of pensioners in the region is 562.8 doctors or 7.8%.

Conclusions. The impact of war on the staffing of specialized medical care in the Zakarpattia region is undeniable and requires new management approaches in healthcare, taking into account the state of reform implementation, regional peculiarities, and the impact of war.

Key words: personnel, specialized medical care, Zakarpattia region, war.

Відомості про автора

Керетман Анжеліка Олексіївна – кандидат медичних наук, доцент, т. в. о. завідувача кафедри соціальної медицини та гігієни медичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; пл. Народна 1, м. Ужгород, Україна, 88000.

angelika.keretsman@uzhnu.edu.ua, ORCID ID 0000-0002-8902-2227

Стаття надійшла до редакції 30.01.2024

Дата першого рішення 08.02.2024

Стаття подана до друку 01.03.2024